

8. Шаховский В.И. Эмоциональные культурные концепты: параллели и контрасты / В. И. Шаховский // Языковая личность: культурные концепты. – Волгоград : Волг. гос. пед. ун-т, 1996. – С. 105–106.
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ
9. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энцикл., 1990. – 685 с.
10. Українська мова : енциклопедія. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ
11. Brite P. Lost Souls / P. Brite. – New York : Delacorte Press, 1992. – 359 p.
12. Brown D. The Lost Symbol / D. Brown. – New York : Orion Publishing Co, 2010. – 528 p.
13. Cronin J. The Passage / J. Cronin. – New York : Ballantine Books, 2012. – 800 p.
14. King S. It / S. King. – New York : Viking, 1986. – 712 p.
15. Matheson R. I am Legend / R. Matheson. – New York : IDW Publishing, 2005. – 244 p.
16. Meyer S. The Host / S. Meyer. – New York : Little, Brown and Company, 2009. – 614 p.

Ірина Ходос

(Дніпропетровськ)

КОЦЕПТОСИСТЕМА ІДІОДИСКУРСУ

С. ФІЦДЖЕРАЛЬДА У МАКРО- І МІКРОВИМІРАХ

Стаття присвячена комплексному вивченню концептосистеми ідіодискурсу С. Фіцджеральда. З цією метою було проведено аналіз його концептуального простору, у ході якого було виокремлено й описано його концептуальні доміанти ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ з урахуванням їхнього ідейного навантаження, дискурсивної функції і взаємодії між собою.

Ключові слова: американська мрія, відчуження, втрачене покоління, джазовість, Фіцджеральд

Статья посвящена комплексному изучению концептосистемы идиодискурса С. Фицджеральда. С этой целью был проведен анализ его концептуального пространства, в процессе которого были выделены и описаны его концептуальные доминанты ПОТЕРЯНОЕ ПОКОЛЕНИЕ, АМЕРИКАНСКАЯ МЕЧТА, ОТЧУЖДЕНИЕ и ДЖАЗОВОСТЬ с учетом их идейной нагрузки, дискурсивной функции и взаимодействия между собой.

Ключевые слова: американская мечта, джазовость, отчуждение, потерянное поколение, Фицджеральд

The article deals with the integrated study of a conceptual system of S. Fitzgerald's idiodiscourse. In accordance with this goal its conceptual space is analyzed in the macro and micro dimensions. The article concentrates on determining conceptual dominants of S. Fitzgerald's idiodiscourse, paying special attention to their notion, image and value characteristics as well as their means of verbalization and peculiarities.

As a result of the study, it has been established that the conceptual dominants of S. Fitzgerald's idiodiscourse are macroconcepts LOST GENERATION, AMERICAN DREAM, ALIENATION and JAZZISM, which being complicated mental structures consolidate subordinate to them units of descending levels of abstraction. They are characterized by dual nature, which determines ambiguity of their value component and is reflected in the way they are objectified in S. Fitzgerald's idiodiscourse. By bringing together the ideal and reality, the poetry of the human dream and tragedy of the reality, the author aimed at comprehending their essence, revealing not the tragic situation of the life in general, but the conflict between the desirable and real, spiritual and material principles in the life of American society in the XX c.

The article states that macroconcepts LOST GENERATION, AMERICAN DREAM, ALIENATION and JAZZISM and subordinate to them units of descending levels of abstraction are objectified not only on the lexical but also on syntactic and text levels. Verbalizing, submitting to the language experimentation, metaphorizing, varying associatively and valoratively, they reflect mentality and communicative culture of American society in the XX c. in general and peculiarities of the writer's mental space in particular.

Keywords: *alienation, American dream, Fitzgerald, jazzism, lost generation*

Сучасні лінгвістичні розвідки, концентруючись на проблемах реконструкції ментального підґрунтя діяльності людини (Г. Вежицька, С.Г. Воркачов, Т. ван Дейк, В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, М.М. Полужкин, А.М. Приходько, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов, І.С. Шевченко), спрямовані на вивченні різнотипних структур репрезентації знань, причому як на етно- і соціокультурному, так і на індивідуальному рівні свідомості. Серед них чільне місце належить дослідженням ідіоконцептів і ідіоконцептосистем, що зумовлено антропоцентричною спрямованістю сучасної гуманітарної парадигми, її інтересом до когнітивних і дискурсивних аспектів мовленнєвої діяльності.

Залучення ідіодискурсу С. Фіцджеральда (ІдФ) до широкого лінгвокультурного контексту з метою з'ясування лінгвоконцептуальних, особливостей його художнього простору становить собою новий ракурс цієї проблеми, який може посприяти не тільки

подальшому усвідомленню своєрідності ментального простору письменника, але й мовної картини світу американської лінгвокультури першої половини ХХ ст.

Мета цієї роботи якраз і полягає у комплексному дослідженні концептосистеми ІдФ у макро- і мікрівимірах. **Об'єктом** дослідження є ідіодискурс письменника, а **предметом** – його концептуальні доміанти.

С. Фіцджеральд виступив як співець "ВІКУ ДЖАЗУ", як "оракул ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ", який відчув і художньо втілював трагічні протиріччя післявоєнної Америки, показавши, що насправді це свого роду "бенкет під час чуми" [15, с. 101]; "як тонкий, самотній художник, який зумів розкрити складні нюанси психології її представників", зокрема втрату віри в "АМЕРИКАНСЬКУ МРІЮ" і "процес проростання ВІДЧУЖЕННЯ індивідууму від суспільства і самого себе" [5].

ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ, стають провідними концептами, а точніше – концепт-ідеями, "концептуальними доміантами" [6, с. 54] ідіодискурсу С. Фіцджеральда. Вони являють собою його "згорнуту" модель, в котрій латентно "присутні" всі можливі потенційні реалізації" [8, с. 71]. Водночас вони виступають термінологічними фіксаторами основних наукових понять відповідних областей знань [9, с. 201].

Будівельним матеріалом макроконцептів в ІдФ виступають гіперконцепти, які відіграють роль своєрідного куполу для одиниць спадних рівнів абстракції – гіпоконцептів. Останні є проміжними концептуальними ланками між абстрактною ідеєю та її конкретними втіленнями в ідіодискурсі письменника – катаконцептами, найдрібнішими, атомарними й далі неподільні ментальними одиницями [9, с. 220], які концентричними колами розходяться по всій його поверхні.

Макроконцепт **ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ**, спираючись на гіперконцепти **СУСПІЛЬСТВО**, **ПОРТРЕТ**, **ЗАНЯТТЯ** і **ПРОСТІР**, висвітлює в ІдФ різноманітні аспекти життя американців в першій половині ХХ ст., що уможливило створення багатогранного і цілісного образу тогочасної Америки.

Гіперконцепт **СУСПІЛЬСТВО** об'єднує під своїм дахом гіпоконцепти **ЛЮДИНА** і **МАСА**, розкриваючи притаманну американському післявоєнному суспільству дихотомію, яка базувалася на протистоянні та безперервній боротьбі між окремим індивідом

і безликою, аморфною масою взагалі та між особою без статку і "дуже заможними" людьми за місце в соціумі й розподіл сфер впливу зокрема. Мовним втіленням першого в ІдФ є лексеми *person, individual, personality, personage i figure*, які представляють собою рівні її розвитку і становлення, і *man, very rich, dinner coat, girl, woman, lady i flapper*, що вказують на соціальну й гендерну приналежність. Другий об'єктивується у С. Фіцджеральда за допомогою лексем *mass, people, parties, groups, couples, faces, voices*, які допомагають письменнику наголосити на безликостві й однамнітності ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ.

Гіперконцепт **ПОРТРЕТ** є універсальною когнітивною структурою, яка крізь призму світосприйняття С. Фіцджеральда організує індивідуальний досвід психічних і фізичних відчуттів представників ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ та відтворює їхній зовнішній вигляд і внутрішній світ. В ІдФ він реалізується за допомогою своїх низхідних репрезентантів **ТІЛО** і **ОДЯГ**, образні складові яких чітко корелюють з постатями флєпперів і "дуже багатих" американців, а отже, асоціюються з їхнім соціальним статусом, матеріальним становищем, зовнішнім виглядом, чеснотами і вадами.

Гіпоконцепт **ТІЛО** вербалізується у С. Фіцджеральда за допомогою його імені *body* і його гіпонімів *face, eyes, hair, mouth, smile, voice*, які функціонують сингулярно або в поєднанні з модифікаторами на позначення розміру, віку, загальної оцінки і кольору. Останні ускладнені конотативно: вони апелюють до рис характеру, індивідуальних властивостей, емоційного стану, почуттів, професійної діяльності, соціальних характеристик і фізичного стану героїв.

Концепт **ТІЛО** має у С. Фіцджеральда чітко виражену гендерну специфіку: у жінках письменника цікавить зовнішня тілесність, крізь яку артикулюється їхня краса, жіночність, сексуальність, а у випадку чоловіків – внутрішня тілесність, що віддзеркалює їхню могутність, доміантність, почуття власної вишості. Пор.: *her charming face* [17, с. 14], *hard jaunty body* [17, с. 64], *her lovely body* [16, с. 101], *the exquisite delicacy of her features* [18, с. 5], *her bare arms and shoulders* [15, с. 53]; *two shining, arrogant eyes ... a body capable of enormous leverage – a cruel body* [17, с. 9], *his strong mouth* [16, с. 33] *his powerful body* [16, с. 396].

Репрезентація гіпоконцепту **ОДЯГ** в ІдФ відбувається шляхом актуалізації його імені *clothes*, синонімів *garment, dress* або його гіпонімів. Останні поділяються на ті, що виявляють чітку

диференціацію за гендерними ознаками 'жіночий одяг' (*dress, skirt, gown*) – 'чоловічий одяг' (*suit, trousers, shirt, tie*), і ті, які є предметом одягу обох статей (*costume, bathing suit, hat, cap, shoes, gloves*). Наявність останніх в ІдФ віддзеркалює андрогінний стиль в американському суспільстві, зародження якого зумовлене емансипацією представниць жіночої статі, зміною їхніх соціальних ролей і світогляду в післявоєнний період.

Вербалізатори гіпоконцепту ОДЯГ функціонують в ІдФ з буттєвими дієсловами, а також дії і руху, слугуюючи засобом метонімічної репрезентації представників ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ. Це уможливило викрити притаманний їм культ предметів розкоші, так званий "товарний фетишизм", які, на їхню думку, творять особистість і визначають її роль у суспільстві. Пор. : *there was the flutter of a dress and the crunch of leather boots ...* [17, с. 18]; *I have to marry into a dinner-coat* [18, с. 224].

Гіперконцепт ЗАНЯТТЯ в ІдФ підпорядковує концепти ВІЙНА, РОБОТА і СПОРТ, які, переплітаючись один з одним, віддзеркалюють головні трансформації у сферах діяльності представників ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ.

ВІЙНА в значній мірі зумовила нове обличчя американського суспільства, його духовні, економічні, політичні і соціальні орієнтири. Образний шар одноіменного концепту в ІдФ містить асоціації, пов'язані з воєнними підрозділами (*battalion, infantry, division*), засобами ведення бою (*gun, machine-gun, bomb*), учасниками воєнних дій (*army, soldier, officer, captain, major, lieutenant*) та її наслідками (*grave, dead, medals, decorations*). Преферентними для письменника, на відміну від його сучасників, є лексеми останніх двох груп, тобто не детальне промалювання воєнних дій, а концентрація на американцях, які брали в них безпосередню участь, та наслідках Першої світової війни для американського суспільства в цілому.

У С. Фіцджеральда ВІЙНА коцептуалізується не як об'єкт, а як суб'єкт, як рушійна сила, яка за допомогою своїх інструментів, представленими її учасниками або засобами ведення бою, призводить до прямих і непрямих людських і матеріальних втрат, духовної й економічної кризи. Її персоніфікація досягається в ІдФ за допомогою оперування письменником лексеми *war* у суб'єктній позиції у супроводі дієслів дії і руху. Зокрема, у реченні *Never had there been such splendor in the great city, for the victorious war had brought plenty in its train* [15, с. 39] наявність інверсії (підкреслено прямою), епітетів з позитив-

ним оцінним знаком (підкреслено подвійною прямою) та антропоморфної метафори (підкреслено пунктиром) уможливило автору наголосити на ролі війни в економічному процвітанні Америки.

Концепт **WORK** в ІдФ фіксує уявлення про засіб існування представників ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ, як жіночої, так і чоловічої статі, які не мали переданого у спадок статку. Образні та ціннісні виміри концепту **WORK** знаходять своє втілення в ІдФ не лише за допомогою імені *work* або його синонімів *job*, *profession*, *occupation*, *labor*, *production*), але й гіпонімів, що позначають професії, представлені в американському суспільстві 1920-х.

Лексеми на позначення професій в ІдФ віддзеркалюють зміни, які відбулися на ринку праці в післявоєнній Америці в результаті урбанізації, розриву з традиційними цінностями вікторіанської епохи, динамічності мистецтва, культури і спорту та появи на соціальній і політичній сцені "дуже багатих" американців. Крім того, вони відзначаються гендерною маркованістю: у С. Фіцджеральда представлені ті професії, якими оволодівали чоловіки, та ті, що належали жінкам. Наявність останніх свідчить про емансипованість американських представниць жіночої статі в післявоєнний період, їхнє прагнення суміщати сімейні цінності й успішну кар'єру.

Гіпоконцепт **СПОРТ** відбиває уявлення про один з ключових елементів американського післявоєнного суспільства, зумовлений популяризацією здорового способу життя та іміджу красивого, спортивного, енергійного тіла як серед чоловіків, так і жінок.

Головним репрезентантом **СПОРТ** в ІдФ є не його ім'я – лексема *sport*, а синонімічні засоби *game*, *play* і його гіпоніми *tennis*, *football*, *cricket*, *golf*, *polo*, *riding*, *yachting*, *skating*. Останні виступають атрибутами предметів одягу і взуття представників ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ, відображаючи всю палітру видів спорту, які набрали обертів у американському післявоєнному суспільстві, причому як серед представників чоловічої, так і жіночої статі. Пор.: *a tennis skirt* [16, с. 219]; *a polo coat* [18, с. 11]; *riding boots* [15, с. 107]; *yachting costume* [17, с. 100]; *tennis shoes* [17, с. 180].

Гіперконцепт **ПРОСТІР** є категоріальним, образна та ціннісна складові якого утворюють його дисперсний асоціативний фон – сукупність образів і ментальних картинок, що актуалізуються у свідомості у зв'язку з понятійними ознаками і конкретизуються в ІдФ концептами **МІСТО** (відкритий простір) чи **ДІМ** (закритий простір).

Образний шар гіпоконцепту МІСТО в ІдФ містить асоціації, пов'язані безпосередньо з містом Нью-Йорк, з його окремими районами та з об'єктами, що заповнюють урбаністичний простір: споруди, транспортні засоби, заклади культури, місця дозвілля. Саме ці образні елементи просторового гіпоконцепту МІСТО відбивають характерний для американського суспільства першої половини ХХ ст. прискорений ритм життя, поширення масової культури, гонитву за втіхами, захоплення шикарним життям і комерціалізацію суспільних відносин.

С. Фіцджеральд апелює до гіпоконцепту МІСТО переважно за допомогою лексем *city* або *town*, які не мають частиномовних модифікацій, та його метонімічної репрезентації. Остання здійснюється шляхом заміщення безпосереднього імені концепту позначенням окремих його районів, урбаністичних об'єктів або жителів, що асоціативно співвідносяться з містом у цілому.

Валоративний компонент гіпоконцепту МІСТО у С. Фіцджеральда відзначається своєю амбівалентністю, що зумовлено двоїстою природою і мінливістю американського міста в цілому і Нью-Йорку зокрема. Так, пасажі присвячені опису місця проживання заможних американців відзначаються наявністю позитивно-оцінних афективних прикметників і превалюванням світлої палітри кольорів (*fashionable, dazzling, bright, white, pink, purple, cream, enormous, huge, big*), тоді як місцевість, в якій сконцентроване бідне населення, зображується за допомогою негативно-оцінних прикметників і лексем на позначення темних відтінків (*ashes, grey, ash-grey, black, dark, ghastly, obscure, somber, dimmed, small, foul, dismal*).

Ідею закритого простору в ІдФ відбиває гіпоконцепт ДІМ. Специфіка його об'єктивації у письменника зумовлена переоцінкою в американському суспільстві першої половини ХХ ст. духовних цінностей, що здавалися вічними і непохитними у вікторіанську епоху. Головними його репрезентантами у С. Фіцджеральда є лексема *home* та гіпоніми *house, apartment, palace, mansion, bungalow, villa, room, place, land*.

ДІМ в ІдФ корелює з образом американського суспільства споживання першої половини ХХ ст.: з одного боку, він постає як його суб'єкт, здатний трансформувати життєвий простір, змінювати обриси, пливти і танути; з іншого – як об'єкт товарно-грошових відносин, предмет гордості й ознака соціального статусу його володаря. Персоніфікація ДОМУ досягається за допомогою антропо-

центричних метафор, представленими дієсловами стану, руху та дії, а його уподібненню товару, матеріальному благу сприяє наявність у творах С. Фіцджеральда дієслів на кшталт *to take, to find, to rent, to buy, to sell, to pay for, to place a mortgage* та прикметників на позначення загального враження, розміру, віку і кольору.

Макроконцепт **АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ** представляє складний психофізіологічний і ментальний феномен, квінтесенцією якого вважають уявлення про те, що кожна людина, маючи здібності, наполегливість та працьовитість, може досягти успіхів у житті, стати багатою і щасливою [2, с. 7]. У "Вік Джазу" на зміну первісним ідеалам свободи, рівності і щастя прийшло захоплення матеріальною власністю, аморальність і нетерпимість. Для простих американців **АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ** втілювала надію на покращення економічної ситуації, а для заможних – посилення своєї влади й успіху [3, с. 93].

С. Фіцджеральд першим відобразив спотворене бачення і надав конструктивну критику **АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ** в американському суспільстві 1920-х років. У його ідіодискурсі однойменний концепт набуває неоднозначного тлумачення, що зумовлює амбівалентність його ціннісної складової. Він постає як двоєдність бажаного і реального, духовного і матеріального, багатства і щастя [5, с. 43], що відображається за допомогою його низхідних репрезентантів: **ГРОШІ, ДІМ і АВТОМОБІЛЬ**.

Концепт **ГРОШІ** є знаковим не тільки для ІдФ, а й для американської лінгвокультури взагалі, представники якої мають тенденцію розмірковувати про все в грошовому еквіваленті. Його мовне втілення у С. Фіцджеральда відбувається не лише за допомогою його прямих репрезентантів *money, cash, coins, dollars, cents* та синонімічних засобів *bonds, capital, investments*, але й шляхом семантичної деривації, за якої лексеми на кшталт *bills, salary, wage* набувають значення форми грошових відносин, та використання письменником кольоропозначень *green, silver, yellow, gold / golden*, що асоціюються з розкішю і грошима, а саме американськими доларами, сріблом та золотом.

На відміну від національно-культурного уявлення американців про гроші як загальний еквівалент, С. Фіцджеральд не абсолютизує їхню роль у сучасній йому дійсності. Ціннісна складова концепту **MONEY** в його ідіодискурсі відзначається негомогенністю, зумовленою амбівалентною оцінкою письменником впливу, який мають гроші на свідомість і діяльність людини. З одного боку,

наявність грошей, особливо "старих", свідчить в ІдФ про успіх, високе положення і соціальне визнання, що безумовно кваліфікується як позитивне. З іншого боку, актуалізується негативний вплив грошей, зокрема "нових", на моральний стан американців, їхній духовний розвиток і міжособистісні стосунки.

Невід'ємною частиною АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ, без якої неможливо збагнути її суть, виступає **АВТОМОБІЛЬ**. У С. Фіцджеральда він постає як жива істота, життєвий простір і мірило розбіжностей між мрією і реальністю в американському суспільстві першої половини ХХ ст., достатків його представників, їхньої подорожі від безтурботної, безвідповідальної юності до обережних, неспокійних середніх літ.

Образні та ціннісні виміри концепту АВТОМОБІЛЬ знаходять своє втілення в ІдФ не лише за допомогою його імені *car, automobile, auto*, але й гіпонімів, які охоплюють широкий спектр різних видів (*limousine, coupé, roadster, flivver, locomobile, taxi*) і марок автомобілів (*Ford, Rolls-Royce, Stutz, Renault, Chevy, Dodge*), що заповнювали урбаністичний простір американських міст 1920-х років, та їхніх складових частин.

Лексеми, що об'єктивують концепт АВТОМОБІЛЬ, рідко функціонують в ІдФ сингулярно, а як правило, у тандемі з атрибутами, представленими прикметниками, які виражають їхні якісні, зокрема тип, розмір, вік, колір, й оцінні параметри. Це допомагає письменнику не тільки відтворити соціальне і фінансове положення власників автомобілів, але й особливості їхнього внутрішнього світу, їхні мрії і сподівання, розчарування і крах.

АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ у С. Фіцджеральда тісно переплітається з концептом **ВІДЧУЖЕННЯ**, який постає у письменника не тільки і не стільки як явище соціально-економічного, політичного і культурного характеру, а як зумовлений ними індивідуально-психологічний феномен [1, с. 135].

Структура макроконцепту ВІДЧУЖЕННЯ в ІдФ визначається ідеєю відсторонення, замкнутості представників американського суспільства першої половини ХХ ст., що призводить до самотності, яку вони прагнуть заповнити присвоєнням реїфікованої сутності речей [12, с. 38-39]. У концентрованому вигляді ці уявлення містяться у гіперконцептах **ТОВАРНИЙ ФЕТИШИЗМ** і **ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ**.

Гіперконцепт **ТОВАРНИЙ ФЕТИШИЗМ** в ІдФ втілює ідею перетворення індивіду в об'єкт суспільного процесу, а предметів

споживання – в "незалежних істот, наділених життям" [13, с. 202]. Його гіпоконцепти ДІМ, МАШИНА, ОДЯГ корелюють з низхідними репрезентантами концептів АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ і ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, що свідчить про викривленість первісного змісту поняття "американська мрія", його матеріальну заангажованість у тогочасному американському суспільстві.

Матеріальні об'єкти постають у С. Фіцджеральда як живі істоти, наділені надприродною духовною силою й магичними властивостями. Це досягається за допомогою антропоморфних і зооморфних метафор, порівнянь, метафоричних епітетів і символічних колоративів, наявність яких в ІдФ сприяє висвітленню їхньої небезпечної влади в тогочасному американському суспільстві споживачів: *a cheerful red and white Georgian Colonial mansion* [17, с. 9]; *a dozen old villas rotted like water lilies* [16, с. 5]; *the gray car crept nightward ... then crushed the yellow shadows* [18, с. 80].

Ріст вартості світу речей в американського суспільства першої половини ХХ ст. супроводжувався знецінюванням людського світу. Предмети споживання постали як чужі створіння, як соціальні фантоми, як сила, яка не залежить від людини, що призвело до **ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ**, яка стала кайновою печаткою його представників.

Образно-асоціативна та ціннісна складові концепту **ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ** конкретизуються гіпоконцептами **РОЗЧАРУВАННЯ**, **БАЙДУЖІСТЬ** і **САМОТНІСТЬ**, що концептуалізують соціальні недуги **ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ**: "зневіру молоді людини", внутрішнє відособлення людської душі, "обпаленої в горнілі Першої світової війни, небажання слідувати традиціям батьків і оспівувати кумири довоєнного світу" [4].

РОЗЧАРУВАННЯ у С. Фіцджеральда є обов'язковим етапом життя **ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ**, який приходить з досвідом і неодмінно породжує духовну кризу його представників, їхню **БАЙДУЖІСТЬ** і **САМОТНІСТЬ**. Він вербалізується в ІдФ не тільки і не стільки за допомогою його прямих репрезентантів *disillusion* і *disappointment*, скільки шляхом використання лексем, котрі імпліцитно відносять до однойменного концепту: лексеми на позначення нереальності, фантастичності американської мрії зокрема і реальності взагалі (*illusion, unreal, unreality, fairy, shadowy, ghostly, phantom, to lose, lost, to fail, failure, to collapse*) та негативних емоцій, що супроводжують **РОЗЧАРУВАННЯ** (*sad, depressed, miserable, unhappy*).

Утомленість, небажання прийняти культурні, етичні й моральні цінності свої пращурів, РОЗЧАРУВАННЯ спричинили БАЙДУЖІСТЬ, повне відсторонення ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ від усного, що відбувалося.

Концепт БАЙДУЖІСТЬ, будучи непередметним, не має чітко вираженого образного компоненту. Натомість свідомість С. Фіцджеральда фіксує такі асоціації: з одного боку, духовну зломленість і покинутість молодого післявоєнного покоління Америки, а з іншого – породжені ними, апатію, егоїстичність і цинізм сучасників письменника. Набір засобів його мовної об'єктивації в ІдФ включає ім'я *indifference* і його частининомвні кореляти – *indifferent* і *indifferently*. Проте пріоритетними для С. Фіцджеральда є використання його широкого синонімічного ряду *careless, cool, reluctant, unwilling, apathetic, selfish, egotist, blind, deaf* і похідних від них лексем, а також дієслів з прийменником *away* або *off* і *care* у заперечній формі.

Вербалізатори концепту БАЙДУЖІСТЬ функціонують у С. Фіцджеральда не тільки при створенні окремих образів його сучасників, але й Америки в цілому, її міст, споруд і державних установ, що метонімічно репрезентують представників влади і звичайне населення. Це дозволяє письменнику відтворити масштаби феномену байдужості у тогочасному американському суспільстві: молоді американці, особливо ті, котрі брали безпосередню участь у воєнних діях, усвідомили свою непотрібність країні, повну незацікавленість суспільства в їхній долі, що в свою чергу призвело до їхнього відсторонення від оточення. Наприклад, у реченні *He stayed there two weeks, dismayed at its [college's] ferocious indifference to the drums of his destiny* [17, с. 106] наявність лексеми *indifference* у поєднанні з метафоричним епітетом (підкреслено прямою) та акустичної метафори (підкреслено подвійною прямою) уможливило письменнику висвітлити байдужість держави до долі її громадян.

БАЙДУЖІСТЬ в ІдФ постає як масове соціальне захворювання ВТРАЧЕНОГО ПОКОЛІННЯ, які не здатні повно й щиро сприймати оточуючий їх світ та взаємодіяти з ним. Неминучим її супутником в ІдФ постає концепт САМОТНІСТЬ, мовне втілення якого відбувається за допомогою його прямих репрезентантів *loneliness, lonely, alone* та синонімічних засобів *single, solitary, isolated, empty, desolate*, що функціонують у С. Фіцджеральда в якості атрибутів вербалізаторів концептів ЛЮДИНА, МІСТО, ДІМ або предикатів з дієсловами *to be* і *to feel*.

Водночас образно-асоціативний шар САМОТНІСТЬ в ІдФ переплітається з концептом АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, внаслідок чого відбувається переоцінка першого: вона постає як необхідна умова досягнення і невід'ємний атрибут соціального і фінансового процвітання в тогочасному американському суспільстві. Це зумовлює наявність в ІдФ своєрідних оксюморонів, в яких один з компонентів свідчить про успіх, матеріальну забезпеченість або задоволення, а інший – внутрішнє / зовнішнє відосіблення людини або почуття смутку. Пор. : *life is much more successfully looked at from a single window* [17, с. 6]; *he was content to be alone* [17, с. 24]; *... seemed all sad and glorious* [16, с. 302]; *... the splendor and the sadness of the world* [18, с. 142].

РОЗЧАРУВАННЯ, БАЙДУЖІСТЬ і САМОТНІСТЬ виступають у С. Фіцджеральда своєрідним тригером безтурботного й розгульного способу життя представників американського суспільства першої половини ХХ ст. Вони криються за їхніми розкішними вечірками і безкінечними розвагами, нервовою збудженістю і зловживанням алкоголем, несамовитими танцями і пульсуючою музикою, котрі є невід'ємними конститuentами макроконцепту ДЖАЗОВІСТЬ.

ДЖАЗОВІСТЬ, спираючись на свої низхідні репрезентанти ПЕТТІНГ, КОКТЕЙЛЬНА ВЕЧІРКА і ДЖАЗ, є невід'ємним атрибутом ІдФ [11, с. 98], де вона не стільки вербалізується в художньому мовленні, скільки "відбивається" в ньому, глибоко проникаючи в текстову матерію його художнього простору.

Гіперконцепт ПЕТТІНГ і підпорядковані йому гіпоконцепти ФЛІРТ, ЛАСКИ і ПОЦЛУНОК співвідносяться з зародженням в 1920-х роках нового соціального феномену "петтінгу", що передбачав сексуальні стосунки без статевого акту [14, с. 17]. Їхні образні та ціннісні виміри в ІдФ містять асоціації, пов'язані з молодими представниками тогочасного американського суспільства, зокрема флєпперами, для яких "петтінг" став нормою, а також корелюють з КОКТЕЙЛЬНОЮ ВЕЧІРКОЮ і МАШИНОЮ, що були їхнім своєрідним контейнером. Це позначається на характері їхньої мовної об'єктивності у С. Фіцджеральда, який використовує лексеми *petting, flirt, caress, kiss* у тандемі з вербалізатори концепту ЛЮДИНА і ТІЛО.

Концепт КОКТЕЙЛЬНА ВЕЧІРКА віддзеркалює нову для американського суспільства першої половини ХХ ст. форму світських зустрічей, націлених на легкий флірт, поширення пліток, танці під музику джаз, розпивання спирних напоїв та паління [14, с.

12]. В ІдФ він спирається на концепти **ПЕТТІНГ**, **ТАНЦІ** і **АЛКОГОЛЬ**, образні елементи яких відбивають характерний для тогочасного молодого покоління гедонізм, жагу насолоди і гонитву за втіхами, які згодом перейняло й старше покоління.

ТАНЦІ і **АЛКОГОЛЬ** були невід'ємними атрибутами КОКТЕЙЛЬНОЇ ВЕЧІРКИ в американському післявоєнній суспільстві, які в тандемі з **ДЖАЗОМ** створювали атмосферу нестримної веселості і нервової збудженості. Образні та ціннісні виміри концепту **ТАНЦІ** і **АЛКОГОЛЬ** знаходять своє втілення в ІдФ не лише за допомогою їхніх імен *dance* і *alcohol* відповідно, похідних від них *dancing*, *dancer*, *alcoholic*, *alcoholism* і лексеми на позначення стану сп'яніння *drunk*, але й гіпонімів, які відображають різноманіття спиртних напоїв, представлених на тогочасних вечірках.

Вербалізатори концепту **ТАНЦІ** функціонують у С. Фіцджеральда сингулярно, тоді як **АЛКОГОЛЬ** – у супроводі модифікаторів, інтенсифікаторів (*so*, *roaring*, *indiscreetly*, *flagrantly*, *raving*, *happily*, *pretty*, *quite*) або лексем на позначення розміру і кількості (*a profusion of*, *rounds of*, *large*, *big*, *many*, *several*, *a bottle of*, *half pint*), що свідчить про домінуючу роль спиртних напоїв в американському післявоєнному суспільстві, їхню інтервенцію у повсякденне життя й оточення його представників.

Концепт **ДЖАЗ** об'єднує в ІдФ гіпоконцепти **РІД МУЗИКИ** і **ОРКЕСТР**, співвідносячись з новим різновидом музичного мистецтва, нервові і пульсуючі ритми якого найбільш точно відповідали атмосфері життя його представників [10, с. 12].

Гіпоконцепт **РІД МУЗИКИ** об'єктивується в ІдФ за допомогою лексеми *music* або *jazz* і його гіпонімів *melody*, *rhythm*, *sound*, *tune*, *chord*, *undertone*, що представлені у письменника у супроводі антропоцентричних епітетів, виражених прикметниками з негативним оцінним знаком (*sad*, *melancholy*, *shadowy*, *languorous*, *plaintive*, *haunting*, *solemn*, *ghostly*), і метафор – дієсловами дії і руху (*ascend*, *die down / away*, *ease*, *stop*, *drift up / down*). Це сприяє оживленню музичних творів, які сплітаючись з емоційним станом сучасників С. Фіцджеральда, їхніми мріями і сподіваннями, стають своєрідним уособленням настанов їхнього життя та передвісником нездійсненності АМЕРИКАНСЬКОЇ МРІЇ і неминечості їхнього розчарування.

Гіпоконцепт **ОРКЕСТР** в ІдФ об'єднує під своїм дахом виконавців джазової музики і різноманітні види інструментів. Його

мовне втілення відбувається у письменника за допомогою його імені *orchestra* або синоніму *band*, а також його гіпонімів *piano, drum, flute, oboe, trombone, saxophone, violin, piccolo, musician, leader, member, player, tenor, contralto*.

ОРКЕСТР у С. Фіцджеральда постає як своєрідна мікромодель американського післявоєнного суспільства, розкриваючи притаманну йому дихотомію, яка базувалася на протистоянні особистості й аморфної, безликої маси (*leader, tenor, contralto, player, orchestra, band, dozen members, medley of faces and voices*). Він уособлює розчарування молодого людини, її внутрішнє відособлення і байдужість, що прийшли на зміну невинним і безтурботним веселощам. Це досягається за допомогою функціонування вербалізаторів однойменного концепту в тандемі з різновекторними лексемами: з одного боку, прикметниками з позитивною конотацією (*brilliant, precocious, loud, fantastic, triumphant, enthusiastic*), а з іншого – з негативною (*gruff, harsh, signing, plaintive, listless, arrogant*).

Концептосистема ІдФ задається макроконцептами ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ і підпорядкованими їм гіперконцептами, які визначаються двоярусною структурою, на вищому "поверсі" якої розташовані гіпоконцепти, а на нижньому – їхні видові парцели, катаконцепти. Вони набувають у С. Фіцджеральда неоднозначного тлумачення, що зумовлює амбівалентність їхньої ціннісної складової і відображається на характері їхнього втілення в ідіодискурсі письменника.

Вербалізуючись в ІдФ, піддаючись мовному експериментуванню, метафоризуючись, асоціативно й валоративно варіюючись та переплітаючись один з одним, ВТРАЧЕНЕ ПОКОЛІННЯ, АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ, ВІДЧУЖЕННЯ і ДЖАЗОВІСТЬ у тандемі з їхніми низхідними репрезентантами відбивають умонастрої і комунікативну культуру американського суспільства першої половини ХХ ст. взагалі і письменника зокрема.

Здійснений у роботі комплексний аналіз концептосистеми ІдФ відкриває **перспективи** подальших досліджень, зокрема його основних художніх типажів, що сприятиме визначенню своєрідності не тільки ментального простору письменника, але й мовної картини світу американської лінгвокультури першої половини ХХ ст.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисова Т.Н. Экзистенциализм и современный американский роман : (Монография) / Т.Н. Денисова. – К. : Наукова думка, 1985. – 245 с.
2. Карпова Е.С. Вербалізація національно-специфічних концептів американського суспільства ХХ – початку ХХІ века : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Е.С. Карпова. – Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. – 14 с.
3. Ковалев Ю.В. "Американская мечта" в творчестве Ф.С. Фицджеральда / Ю.В. Ковалев // Зарубежный роман : Проблемы метода и жанра : Межвуз. сб. науч. тр. – Пермь : ПГУ им. М. Горького, 1982. – С. 91–97.
4. Кубанев Н.А. Творчество Ф.С. Фицджеральда в оценке советской критики [Электронный ресурс] / Н.А. Кубанев. – Режим доступа : <http://fitzgerald.narod.ru/critics-rus/kubanev-ocenki.html>.
5. Кухалашвили В.К. Ф.С. Фицджеральд и американский литературный процесс 20-30-х годов ХХ в. / В.К. Кухалашвили. – К. : Наук. думка, 1983. – 239 с.
6. Мальшева Е.Г. Русский спортивный дискурс : теория и методология лингвокогнитивного исследования : автореф. дис. доктора филол. наук : спец. 10.02.01 / Е.Г. Мальшева. – Омск : ОГУ им. Ф.М. Достоевского, 2011. – 47 с.
7. Некрасова Н.А. Тематический философский словарь: Учебное пособие / Н.А. Некрасова, С.И. Некрасов, О.Г. Садикова. – М. : МГУ ПС (МИИТ), 2008. – 164 с.
8. Олешков М.Ю. Лингвоконцептуальный анализ дискурса (теоретический аспект) / М.Ю. Олешков // Дискурс, концепт, жанр : коллективная монография. – Нижний Тагил : НТГСПА, 2009. – С. 68–86.
9. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: (Монографія) / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Пре-м'єр, 2008. – 332 с.
10. Прозоров В.Г. Мечта и трагедия : По страницам американской классики XIX–XX веков : учебное пособие / В.Г. Прозоров. – Петрозаводск : КГПИ, 1993. – 231 с.
11. Berret A.J. Music in the Works of F. Scott Fitzgerald: Unheard Melodies / A.J. Berret.– Madison : Fairleigh Dickinson University Press, 2013. – 283 p.
12. Del Gizzo S. Within and Without : F. Scott Fitzgerald and American Consumer Culture / S. del Gizzo // Critical Insights : F. Scott Fitzgerald. – Ipswich, MA : Salem Press, 2010. – P. 34–54.
13. Posnock R. A New World, Material Without Being Real: Fitzgerald's Critique of Capitalism in The Great Gatsby / R. Posnock // Critical Essays on F.S. Fitzgerald's "The Great Gatsby". – Boston : G.K. Hall, 1984. – P. 201–213.
14. Way B. F. Scott Fitzgerald and the Art of Social Fiction / B. Way. – New York: St Martin's Press, 1980. – 171 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

15. Fitzgerald F.S. Tales of the Jazz Age / F.S. Fitzgerald. – L. : CRW Publishing Limited, 2012. – 368 p.
16. Fitzgerald F.S. Tender is the Night / F.S. Fitzgerald. – Ware : Wordsworth Cl., 1995. – 459 p.
17. Fitzgerald F.S. The Great Gatsby / F.S. Fitzgerald. – L. : Macmillan Publishers Limited, 2005. – 193 p.
18. Fitzgerald F.S. This Side of Paradise / F.S. Fitzgerald. – Ware : Wordsworth Cl., 2011. – 269 p.

Nadia Yesypenko
(Chernivtsi)

LANGUAGE AS ONE OF THE COGNITIVE FACULTIES

У статті розглядаються питання ролі мови в когнітивній діяльності людини. Визначаються елементи когнітивних здібностей та аналізується зв'язок мови й мислення. Ілюструється значущість лінгвальних структур у репрезентації ментальних феноменів.

Ключові слова: когніція, мова, лінгвістична структура, комунікація, концептуалізація, перцепція

В статье рассматриваются вопросы роли языка в когнитивной деятельности человека. Определяются элементы когнитивных способностей, анализируется связь языка и мышления. Иллюстрируется значимость лингвальных структур в репрезентации ментальных феноменов.

Ключевые слова: когнициция, язык, лингвистическая структура, коммуникация, концептуализация, перцепция

This article addresses issues of human's cognition and language as its element. Some ideas on human's cognitive capacities have been brought together to consider the nature and role of cognition. They address the question of what part, if any, language (linguistic structures) should play in the analysis of cognitive faculties. The question of the relation of language and thought has been a central one in cognitive and developmental psychology for more than thirty years. In the article the focus is on language as the means of communication as it is traditionally understood and more specifically, on language as the means of human's thinking reflection. The language is viewed not just as an abstract set of words, meanings, or a system of contrasts as it has usually been conceived, but as an element of cognition, as a practical, social activity, located in settings, occurring between people, used in practices. This approach has significant implications for the way